

УДК 339.97:339.7

JEL Classification: F02, G01

DOI: 10.15587/2706-5448.2020.210956

АНАЛІЗ КРИХКОСТІ ІСНУЮЧИХ ПРИНЦИПІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Луцишин З. О., Мазур М. І., Катрич О. Д.

Об'єктом дослідження є сучасні реалії глобалізаційних тенденцій, коронакриза та принципи функціонування світової економіки.

У роботі досліджуються сучасні тенденції розвитку світової економіки, її здатність до реагування на виклики часу за невизначених умов та адаптивності до нових реалій під призмою впливу пандемії «COVID-19». Проведений аналіз показав, що одним із найбільш проблемних місць є крихкість західної системи економік, перевиробництво капіталізму, що розкриває суперечності, парадокси та основні тенденції фінансово-економічної, політично-соціальної та ресурсної кризи. Тут головні світові гравці за завесою пандемії «COVID-19» намагаються покращити свої економічні позиції, вийти з довгої рецесії та перерозподілити економічні ресурси та переформатувати характер і напрями співпраці та інтеграції.

В ході дослідження використовувалися загальнонаукові методи дослідження світової економічної системи та фінансово-економічних криз, які впливали на неї, такі як аналіз та синтез при оцінці реального ВВП та боргу до ВВП розвинених країн та країн, що розвиваються. Також використовувався історичний метод при аналізі концептуальних підходів та розвитку криз в цілому, статистичний метод – при аналізі статистичних даних; структурний та факторний аналіз, метод екстраполяції. Це дало можливість не лише здійснити порівняльний аналіз існуючих тенденцій, але й виявити вузькі місця існуючих механізмів функціонування світової економічної системи. А саме, значна бульбашковість, фіктивність англо-саксонської моделі світової фінансової системи, відсутність у глобальній економіці інституцій та адекватних фінансово-економічних інструментів швидкого реагування на прояви пандемічного характеру (так звані непередбачувані обставини непередбачуваного характеру). Водночас це показало ренесанс ролі держави в умовах пандемії. Окрім того, дало можливість поставити питання про нагальність змін у принципах функціонування нинішньої світової економічної системи та зміну філософії організації, структури та сприйняття світової економіки в цілому.

Ключові слова: *світова економічна криза, пандемія COVID-19, фінансова криза, крихкість існуючої економічної системи.*

1. Вступ

У процесі виникнення нових реалій сучасні глобалізаційні тенденції почали переорієнтовуватись спочатку на локальний (регіональний) рівень, а згодом і на мікро-державний рівень, щоб забезпечити кожну країну таким методом боротьби, як ізоляція для стримування розширення пандемії коронавірусу «COVID-19» [1]. Соціальна дистанція, самоізоляція та обмеження подорожей призвели до скорочення робочої сили

в усіх галузях економіки та втрати багатьох робочих місць. Закрили заклади освіти, а потреба в товарах та продукції, що випускається, зменшилась. На противагу цьому потреба в медичних витратах значно зросла. Продовольчий сектор також відчув підвищення попиту через панічну купівлю та запаси харчових продуктів. У зв'язку з таким сценарієм розвитку обставин світ стикнувся з міжнародною проблемою, де глобалізація як процес світової економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації на чолі з «всесильним» капіталізмом виявився безсилим у боротьбі з пандемією [2]. Така ситуація за своєю суттю передбачає відмову від традиційних інструментів, нав'язаних суспільству глобалізацією у вирішенні проблеми пандемії. Світова економічна паніка, а згодом і колапс, який охопив усі фінансові ринки та міжнародну економіку нашоюхує нас на більш комплексний аналіз передумов виникнення світової кризи. Тому *об'єктом дослідження* є сучасні реалії глобалізаційних тенденцій, коронакриза та принципи функціонування світової економіки. *Метою роботи* є визначення принципів функціонування світової економіки, її крихкості, роль капіталізму у даному процесі, шляхом здійснення комплексного аналізу концептуальних засад та передумов виникнення та розгортання кризи за умов невизначеності та непередбачуваності обставин.

2. Методика проведення дослідження

Методологічною базою дослідження слугували теоретичні напрацювання світової економічної думки, концептуальні положення сучасної економічної теорії, монографічна та наукова література міждисциплінарного спрямування. Значна увага в останнє десятиліття приділялась фундаментальним питанням сучасних глобальних трансформацій, у яких вчені моделювали та передбачали неминучість зміни існуючого світопорядку [1–3]. Найбільш нетривіальним, всеохоплюючим і таким, що заслуговує уваги є аналіз зміни існуючої парадигми глобальної організації світу [4, 5], яка дала авторам роботи підґрунтя щодо висунення гіпотези про зміну характеру трансверсальних зв'язків в існуючій світовій економічній системі. Питання крихкості існуючої економічної системи досліджувались і з позицій аналізу кризових явищ [6, 7]. У цьому руслі чільне місце займають і дослідження питань конвергенції та дивергенції, посилення глобальної нерівності, асиметричності глобального економічного розвитку [8–10]. Окремо слід виділити напрацювання щодо питань глобальних дисбалансів у фінансовій сфері [11, 12] та ювілейну доповідь Римського клубу [13]. Хоч із запізненням, щонайменше на 5 років, але таки було визнано увесь спектр існуючих проблем сучасного світоустрою. Щодо питань пов'язаних із проблемами, спричиненими пандемією «COVID-19» в економічній площині, то у публікаціях, пов'язаних з коронакризою привалює політико публіцистична тематика.

Поза належною увагою залишаються також процеси, які відбуваються у гео економічному просторі та супроводжуються руйнацією вертикально-ієрархічних і лінійно детермінованих систем [14–16], викритих пандемією «COVID-19». Проведений у даній роботі аналіз викритих проблем здійснено з позиції розвитку світу післязавтра з урахуванням необхідності переосмислення принципів функціонування світової економіки, що лежать у площині відповідних глобальних міжсистемних трансформацій.

3. Результати досліджень та обговорення

Протягом останнього десятиліття відбулися серйозні деформації економічного циклу. Відповідно до класичної теорії економічних циклів [17], економічний розвиток при капіталізмі складається з циклів, а цикли – з чотирьох фаз:

- 1) спад (рецесія, криза);
- 2) стагнація (застій, депресія);
- 3) поживлення;
- 4) підйом (продовження фази поживлення з моменту, коли досягнуто передкризовий рівень економічного розвитку).

Останньою кризою була світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. Потім настала стагнація (рис. 1), яка раніше тривала зазвичай стільки ж, скільки криза (рецесія). Однак зараз 2020 рік, а переходу з фази стагнації у фазу поживлення ми так і не побачили (мається на увазі, світова економіка в цілому, в окремих країнах економічний цикл може виглядати по-іншому).

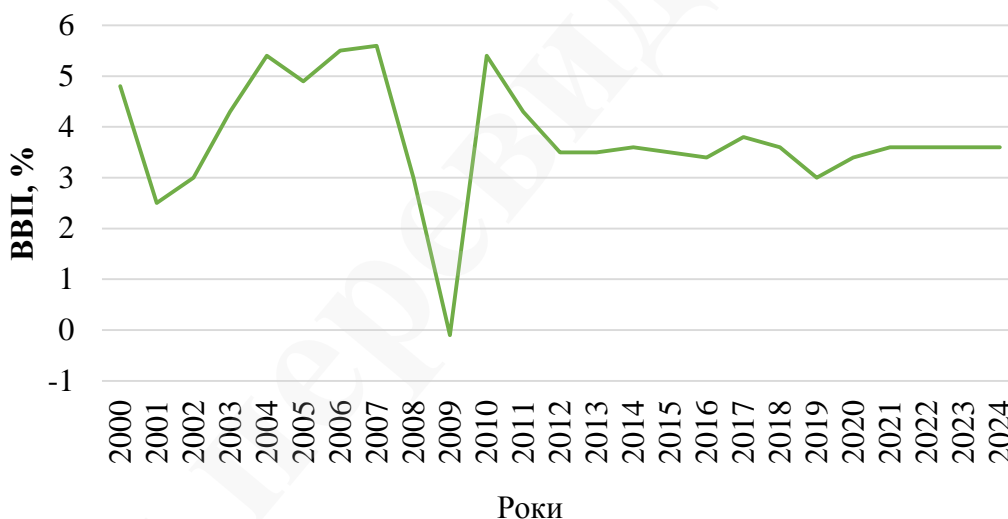

Рис. 1. Світовий реальний ВВП, % [18]

Проаналізувавши дані рис. 1, можемо сказати, що фази поживлення світової економіки так і не відбулось. Більш того, з'явилося багато прогнозів, які обіцяли в 2020 році світову економічну рецесію. У світовій економіці зараз накопичилося більше диспропорцій, ніж перед кризою 2008–2009 рр. Слід зазначити, що сукупний борг всіх секторів економіки в США перевищив 300 % ВВП [19]. Приблизно така ж боргова ситуація в інших світових економічних центрах – Європейському Союзі (ЄС) та Китаї [20]. Ключові ставки центральних банків (ЦБ) країн знижуються, а мільярди нових доларів/євро/юаней та інших валют далі друкуються з одним поясненням: це необхідно для боротьби з наслідками пандемії коронавірусу. Це просто розв'язало руки усім центральним банкам для вливання космічних обсягів грошей в економіку, що взагалі не допомагає реальній економіці, а тільки збільшує борг та роздуває бульбашку фіктивного капіталу [21]. Незважаючи на такі зусилля світова економіка все одно наближується до рецесії.

Ще у 2015 році науковці зазначали, що: «Тим часом на тлі відсутності будь-яких альтернативних моделей уже вимальовуються умови для нової кризи. Реальна заробітна плата впала або залишилася на тому самому рівні в Японії, країнах Півдня Європи, США та Великій Британії. Тіньову банківську систему відновили, і нині вона більша за масштабами, ніж у 2008 році» [22]. У сучасному глобалізованому світі офшори займають майже 10 % світового ВВП, яке складало 84,835 трлн доларів США у 2018 році. Можемо припустити, що наразі в офшорах набагато більше капіталу, ніж 2 роки тому [23].

Рівень світового безробіття постійно падає (рис. 2). У зв'язку з глобалізацією, технологізацією усіх сфер і, як наслідок, діджиталізацією, робоча сила саме в людському капіталі стає все менш потрібною, тому що на перший план виходять інновації та новітні технології, що є рушієм економіки. Автор роботи [24] зазначає: «Сукупний світовий борг банків, домогосподарств, компаній та держав світу від початку кризи зріс на 57 трильйонів доларів і зараз майже втричі більший від світового ВВП. Нові правила, які вимагають, щоб банки мали більший резерв, були пом'якшені та відтерміновані. А один відсоток населення став ще багатшим».

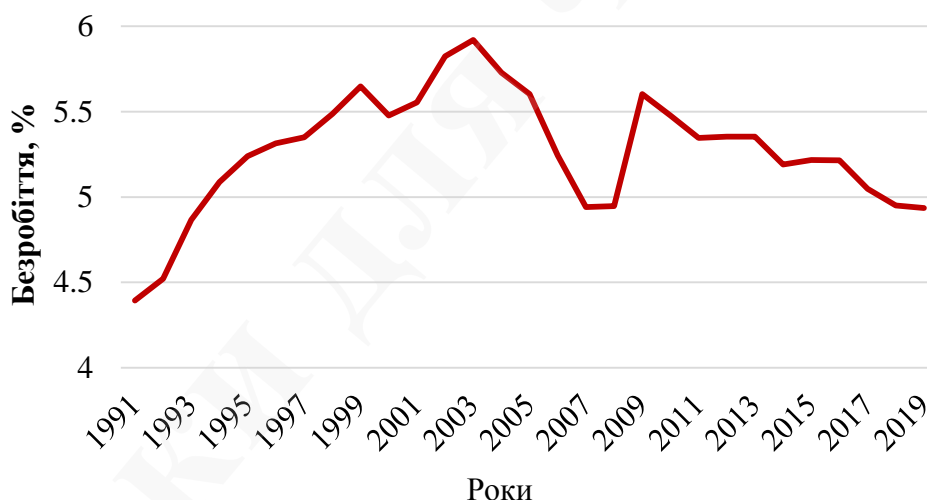

Рис. 2. Світове безробіття, % [20]

Отже, бачимо (рис. 2), що після кризи 2007–2008 років відбулось значне просідання на ринку праці, а після невеликого пожвавлення міжнародної економіки у 2009 році почався тренд до світового безробіття. Це також підтверджує той факт, що переходу з фази пожвавлення до фази зростання так і не відбулось.

В оновленому звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ) щодо світового прогнозу зростання економік (рис. 3) зазначається низка причин таких тенденцій. До основних факторів впливу віднесено: Brexit, спад виробництва через торговельну війну між США та Китаєм, міжнародна міграція. Ще одним фактором є нестача великої кількості капіталу, яка знаходиться в офшорних зонах та шалене зростання державних боргів через розвиток фіктивного капіталу та на додачу COVID-19 [24] – вимальовується цікавий сценарій майбутнього розвитку світу.

Рис. 3. Прогноз зростання економік, % (побудовано авторами на основі даних [24])

Прогнозується світове зростання, а радше сповільнення після 2019 року, а саме: 2018 – 3,6 %, 2019 – 2,9 %, 2020 – 3,3 %, 2021 – 3,4 % (табл. 1) і в країнах з розвинутою економікою теж спостерігатиметься незначне сповільнення з 1,7 % в 2019 році до 1,6 % у 2020 та 2021 роках.

Таблиця 1

Прогноз зростання економік за країнами

Країна	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5
Світ	3,6	2,9	3,3	3,4
Розвинені країни	2,2	1,7	1,6	1,6
США	2,9	2,3	2,0	1,7
Еврозона	1,9	1,2	1,3	1,4
Німеччина	1,5	0,5	1,1	1,4
Франція	1,7	1,3	1,3	1,3
Італія	0,8	0,2	0,5	0,7
Іспанія	2,4	2,0	1,6	1,6
Японія	0,3	1,0	0,7	0,5
Великобританія	1,3	1,3	1,4	1,5
Канада	1,9	1,5	1,8	1,8
Інші країни	2,6	1,5	1,9	2,4
Країни, що розвиваються	4,5	3,7	4,4	4,6
Країни, що розвиваються, Азія	6,4	5,6	5,8	5,9
Китай	6,6	6,1	6,0	5,8
Індія	6,8	4,8	5,8	6,5
ASEAN – 5	5,2	4,7	4,8	5,1
Країни, що розвиваються, Європа	3,1	1,8	2,6	2,5
Російська Федерація	2,3	1,1	1,9	2,0
Країни, що розвиваються, Латинська Америка	1,1	0,1	1,6	2,3
Бразилія	1,3	1,2	2,2	2,3

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Мексика	2,1	0,0	1,0	1,6
Країни, що розвиваються, Близький та Центральний Схід	1,9	0,8	2,8	3,2
Саудівська Аравія	2,4	0,2	1,9	2,2
Країни, що розвиваються, Африка	3,2	3,3	3,5	3,5
Нігерія	1,9	2,3	2,5	2,5
ПАР	0,8	0,4	0,8	1,0
Інші країни	5,0	5,0	5,1	5,1

Примітка: побудовано авторами на основі даних [24]

Експортно-залежні економіки, такі як Німеччина, повинні скористатися покращенням зовнішнього попиту, тоді як зростання економіки США, як прогнозує МВФ, сповільниться, коли фіскальний стимул згасне. Для ринків, що розвиваються, та країн, що розвиваються, МВФ прогнозує зростання від 3,7 % у 2019 році до 4,4 % у 2020 році та 4,6 % у 2021 році, зменшення на 0,2 % за всі роки [24]. Міжнародний валютний фонд у своєму звіті, звернув увагу на Індію, де зростання різко сповільнилося через стрес у небанківському фінансовому секторі та слабке зростання доходів у сільській місцевості. Зростання Китаю було переглянute на 0,2 % до 6 % зростання у 2020 році, відображаючи торговельну угоду зі Сполученими Штатами. В цілому, ризики для світової економіки залишаються на спаді, незважаючи на позитивні новини щодо торгівлі та зменшення занепокоєння щодо Brexit без угоди [24]. Можлива поява нової торговельної напруги між США та ЄС, зазначає МВФ, і торговельна напруга між США та Китаєм може також повернутися. Такі події, поряд із зростаючими геополітичними ризиками та посиленням соціальних заворушень, можуть змінити прості умови фінансування, викрити фінансово вразливі сектори та серйозно порушити зростання, як зазначено у звіті МВФ. Країнам необхідно співпрацювати за декількома напрямками, щоб підняти зростання та поширити процвітання [25, 26]. МВФ наполягає на скасуванні протекціоністських торговельних бар'єрів. Також необхідний новий міжнародний режим оподаткування для адаптації до зростаючої цифрової економіки, зменшення уникнення та ухилення від сплати податків, забезпечуючи при цьому можливість усім країнам отримувати свою справедливую частку податкових надходжень, – зазначає МВФ [24].

На рис. 4 показано порівняння реального ВВП та боргу до ВВП у розвинених країнах та країнах, що розвиваються.

Аналізуючи дані рис. 4, можна констатувати, що розрив між зростанням реального сектору економіки та боргом дуже великий, особливо зазначимо, що з 2009 року він тільки зростає. На кінець 2019 державний та приватний борг сягнув рівня у 188 млрд. доларів, що становить 230 % світового ВВП [24].

Відповідно до цього постає логічне питання, як економіка може зростати при незмінному низькому зростанні західних економік, що є наслідком зниження продуктивності праці, старіння населення, високих боргів та посилення стратифікації суспільства?

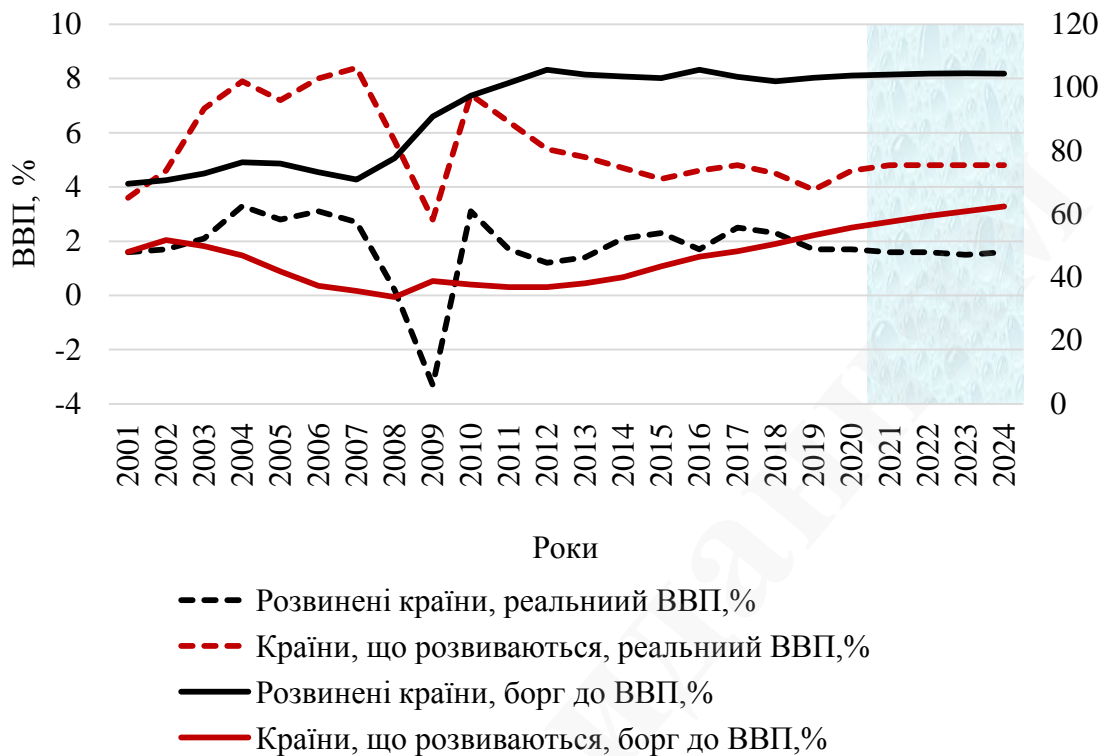

Рис. 4. Порівняння реального ВВП та боргу до ВВП розвинених країн та країн, що розвиваються, % [24]

Ще одним економічним парадоксом може виступати частка ВВП на душу населення (в тис. дол.) та продуктивність (у %), рис. 5.

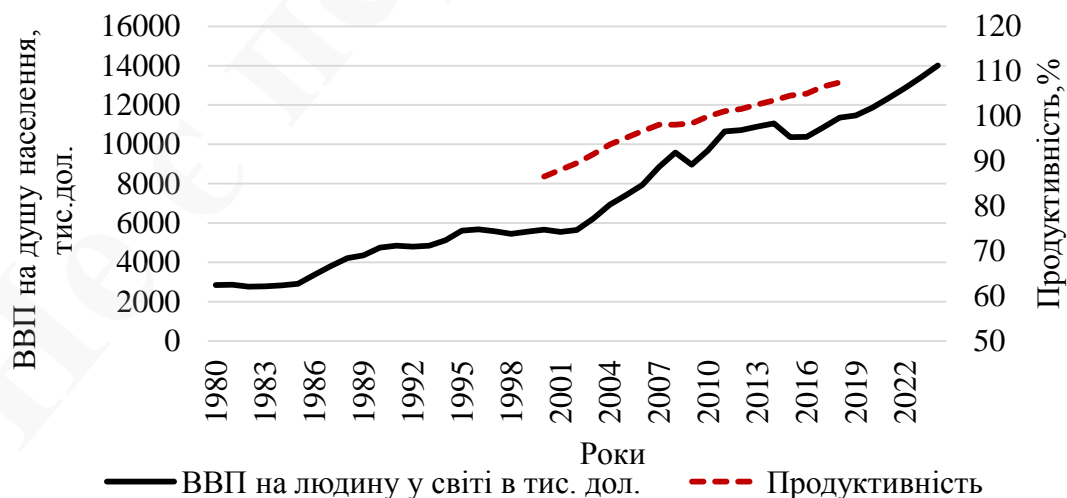

Рис. 5. Порівняння ВВП на душу населення в тис. дол. та продуктивність у % [27].

Примітка: з 1980–1999 рр. продуктивність не розраховувалась, перші розрахунки розпочалися лише на початку 2000 років, а після 2017 року цей показник перестали використовувати через його неточність

Аналізуючи дане співвідношення (рис. 5), зазначимо загальну тенденцію до зростання, що є позитивним економічним фактором для реального сектору

економіки в цілому. Але при цій ситуації така позитивна тенденція може бути, якщо всі інші, зазначені вище, економічні показники негативні. В останні роки спостерігається значне зростання заборгованості, скорочення ВВП, економічне сповільнення, а ВВП на душу населення у світі, при цьому, збільшується та зростає продуктивність через масове безробіття та виплату соціальних гарантій.

Наприкінці 2019 року у світі з'являється така хвороба як коронавірус «COVID-19». Проте, цю хворобу, як багато попередніх: MERS, EBOLA, SARS, не вдалось локалізувати на певній місцевості, регіоні, континенті для ізоляції. Коронавірус «COVID-19» став пандемією, що панує світом. Відповідно, для боротьби з пандемією усі країни локалізуються, а потім і зовсім ізолюються від іншого світу, щоб забезпечити стримування поширення коронавірусу. Кожна економіка отримує шалені збитки від боротьби саме не через те, що направляє усі кошти та свій капітал на боротьбу, а через те, щоб підтримати свою економіку. Звичайно, наразі кожна країна має свою тимчасову грошову програму від центральних банків та інших державних інститутів, яка покликана вирішити безпрецедентну ситуацію з «COVID-19», з якою стикається кожна країна.

Федеральна резервна система (ФРС) під впливом коронавірусу буде впливати на економічну активність та визначатиме ризики для економічного прогнозу. У світлі цих подій ФРС знизив цільовий діапазон ставки федеральних фондів від 0 до 1/4 відсотка. Комітет розраховує зберегти цей цільовий діапазон до тих пір, поки не буде впевнений, що економіка витримала останні події та не буде на шляху до досягнення своїх максимальних цілей зайнятості та цінової стабільності [28]. Протягом найближчих місяців ФРС збільшить свій портфель державних облігацій США щонайменше на 500 млрд. дол., а портфель іпотечних облігацій, що випускаються напівдержавними агентствами Ginnie Mae, Fannie Mae та Freddie Mac, – щонайменше на 200 млрд. дол. Наразі баланс ФРС включає більше 2,5 трлн. дол. держоблігацій та 1,37 трлн. дол. агентських іпотечних паперів. Таким чином, портфель казначейських облігацій зросте до більш ніж 3 трлн. дол., іпотечних паперів – приблизно до 1,6 трлн. дол. Таким чином, активи ФРС зростатимуть з поточних 4,3 трлн. дол. до 5 трлн. дол., рекордного рівня (попередній рекорд – 4,52 трлн. дол. – був зафіксований в січні 2015 року) [28]. Це повернення до «кількісного пом'якшення» (QE), три раунди якого були проведені з 2008 року. Викуп цінних паперів з ринку мають на меті зниження процентних ставок в економіці, щоб забезпечити «потік кредиту для домогосподарств і компаній». ФРС також змінила умови кредитів, які вона видає банкам безпосередньо через так зване дисконтне вікно (discount window), практично так само, як вона це робила під час кризи 2008 року. Ставка за цими кредитами знижена відразу на 1,5 базових пунктів – більше, ніж ключова ставка, – до 0,25 %. Це новий історичний мінімум дисконтної ставки (навіть в 2008–2009 роках вона перебувала на рівні трохи вище – 0,5 %) [29]. Крім того, як і під час кризи 2008–2009 років, ФРС збільшила термін по таких позиках з одного дня до 90 днів. ФРС бачить потенційний запит учасників ринку на такі надзвичайні запозичення та хоче стимулювати «більш активне використання дисконтного вікна». Крім того, ФРС прийняла рішення знизити резервні вимоги до банків (частку коштів, які банк зобов'язаний тримати в резерві у ФРС) до нуля з поточних 10 %. «Ця дія знімає резервні вимоги з тисяч фінансових інститутів і допоможе підтримати кредитування

домогосподарств і бізнесів», – йдеться в повідомленні ФРС [29].

Європейський центральний банк (ЄЦБ) анонсував нову (з 18 березня 2020 року) програму «Pandemic Emergency Purchase Programme» (PEPP) на додаток до 120 мільярдів євро для підтримки економіки у боротьбі з коронавірусом COVID-19 у розмірі в 750 млрд. євро до кінця року. Разом це становить 7,3 % ВВП євросони. ЄЦБ забезпечує ліквідністю до 3 трлн. євро завдяки операціям рефінансування, в тому числі за найнижчою процентною ставкою, яку коли-небудь пропонували, $-0,75\%$. Пропонування коштів, нижчих за ставку депозиту, дозволяє посилити стимул від негативних ставок і направити його безпосередньо тим, хто може отримати найбільшу користь [30].

У свою чергу центральний банк Англії запровадив на березень свою нову програму строкового фінансування з додатковими стимулами для малих та середніх підприємств TFSME (Term Funding scheme with additional incentives for Small and Medium-sized Enterprises). Створено нову схему строкового фінансування з додатковими стимулами для малого та середнього бізнесу на боротьбу з коронавірусом COVID-19 у розмірі 645 млрд. фунтів до кінця року. Також було продовжено програму для купівлі корпоративних облігацій нефінансового інвестиційного класу в розмірі 200 млрд. фунтів та знижено ставку банку на 65 базових пунктів, з $0,75\%$ до $0,1\%$ [31].

В той час, банк Японії одногослосно вирішив збільшити верхню межу придбання векселів та корпоративних облігацій на 2 трлн. єн загалом і здійснити закупівлі з верхньою межею, що перевищує 3,2 трлн. єн та приблизно 4,2 трлн. єн відповідно. Ці додаткові закупівлі триватимуть до кінця вересня 2020 року. Також банк вирішив активно закуповувати облігації найбільших компаній Японії, які формують ETF та J-REITs, щоб їхні непогашені суми зростали щорічними темпами з верхньою межею приблизно 12 трлн. єн та близько 180 млрд. єн відповідно [20].

На рис. 6 порівняння інфляції країн, що розвиваються, розвинених країн, Швейцарії, Великобританії та США. Три останніх були обрані за методикою – найстаріші та найстабільніші валюти світу.

Аналізуючи дані (рис. 6), простежуємо тенденцію, що інфляції США та розвинених країн майже однакові. Це говорить про те, що економіка розвинених країн надто залежна від долара. Однак, виникає питання, якщо ФРС та багато розвинених країн, друкують гроші та вливають їх у свої економіки для підтримки її зростання, наприклад, як це робить ФРС США, то чому інфляція зберігається на рівні $2,5\%$? Чи це «фіатні» гроші, чи інфляція кудись дівається, наприклад, це може бути фінансування для МВФ, де США є основним вкладником у цю фінансову організацію. Рис. 7 демонструє кількість надрукованих грошей ЦБ провідних країн світу за останні 59 років. Бачимо, що сплески відбуваються при будь-якій кризі, чи при непередбачуваних обставинах. Прикладом непередбачуваної обставини є вбивство Джона Фіцджеральда Кеннеді. Саме під час його правління відбувається кампанія по націоналізації такої структури, як ФРС, на що потрібно було виділяти доволі значні суми, окрім цього, починається сегрегація, яка також потребувала значних вливань коштів.

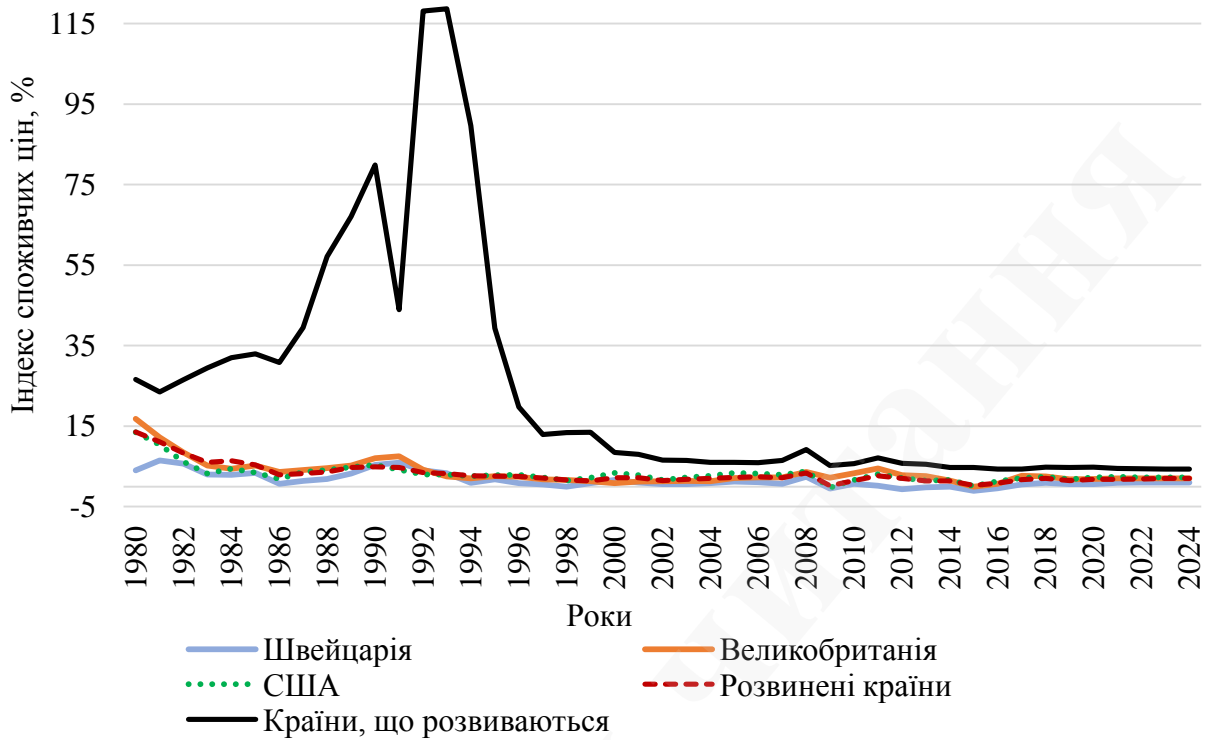

Рис. 6. Порівняння індексу споживчих цін, середнє у % [27]

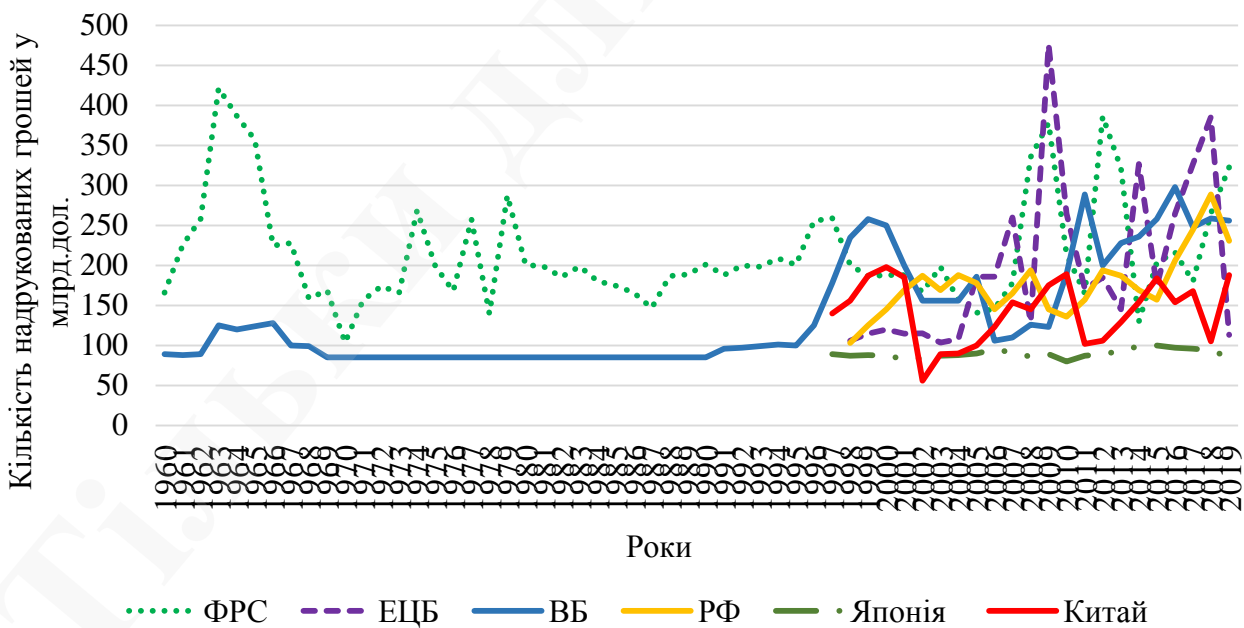

Рис. 7. Кількість надрукованих грошей у провідних країнах у національній валюті у млрд: ФРС – Федеральна резервна система (ФРС); ЄЦБ – Європейський центральний банк; ВБ – Великобританія; РФ – Російська Федерація; Японія та Китай у млрд. дол. [27, 30–34]

Все це також підкріплюється Холодною війною та Карибською кризою. Кошти друкувались задля нафтової кризи 1973–1974, та виборів президента, але ж у 1996–1997 окрім виборів президента починається анексія нафтових країн Близького та Центрального Сходу під приводом ядерної зброї США. Після фінансово-економічної

кризи 2007–2008 рр., 2011–2012 рр. ознаменувалися, як роки законів та обмежень для мігрантів. А початок 2017 – сигналом початку нової міжнародної фінансово-економічної кризи. У діях ФРС можна простежити таку тенденцію: масштабно друкуючи гроші, ФРС намагається перебороти будь-яку кризу. Просто кажучи, наповнити фінансову діру величезною кількістю грошей.

Коли здійснюється нова емісія долара, яка взагалі нічим не підтримана вона просто накачує економіку грішми як наркотиками в той час, як реальний сектор економіки не отримує взагалі нічого та не розвивається. Виникає фінансова бульбашка. На рис. 8 відображено кількість надрукованих грошей Казначейством США у млрд. дол. в розрізі їх номіналів.

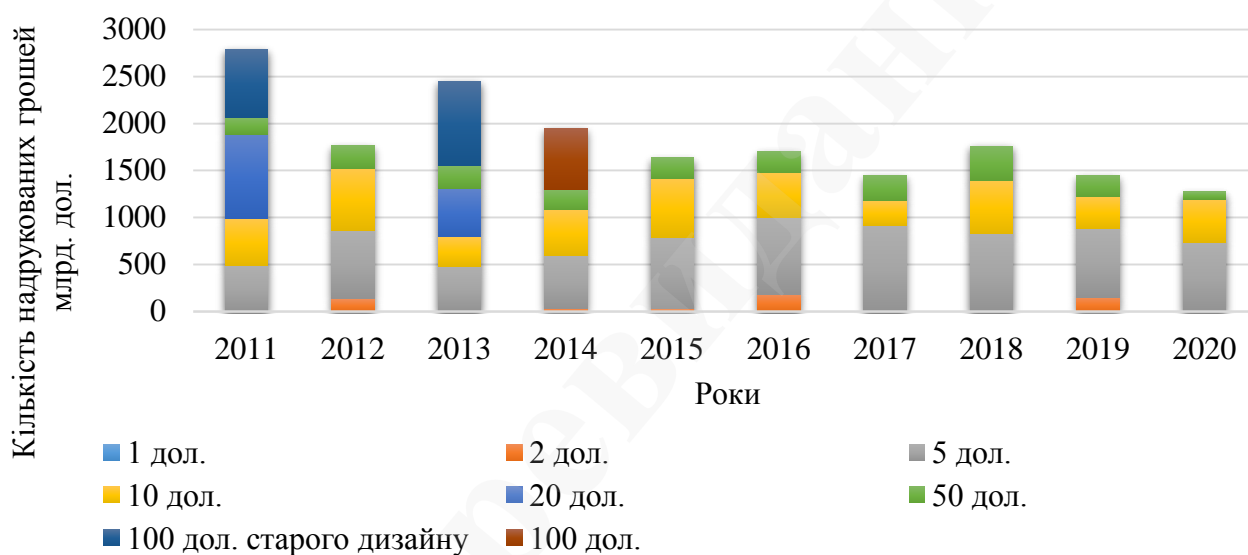

Рис. 8. Кількість надрукованих реальних грошей: Казначейством США у млрд. дол. [27]

Це дає можливість зробити висновок, що обсяг співвідношення реально надрукованих та «фіатних» грошей дуже сильно відрізняється, де реальних грошей набагато менше, ніж фіктивних. На рис. 9 показано загальний баланс активів ФРС США у млн. дол., який демонструє зростання загального балансу активів, який зростає набагато більше, ніж друкуються реальних грошей. Так само, бачимо зростання активів у період фінансово-економічної кризи у 2007–2008 роках, коли грошовий верстат було запущено. Така ж ситуація відбувається і зараз під приводом боротьби з «COVID-19». Фондовий ринок накачується «фіатним» капіталом, щоб ринки не дестабілізувались.

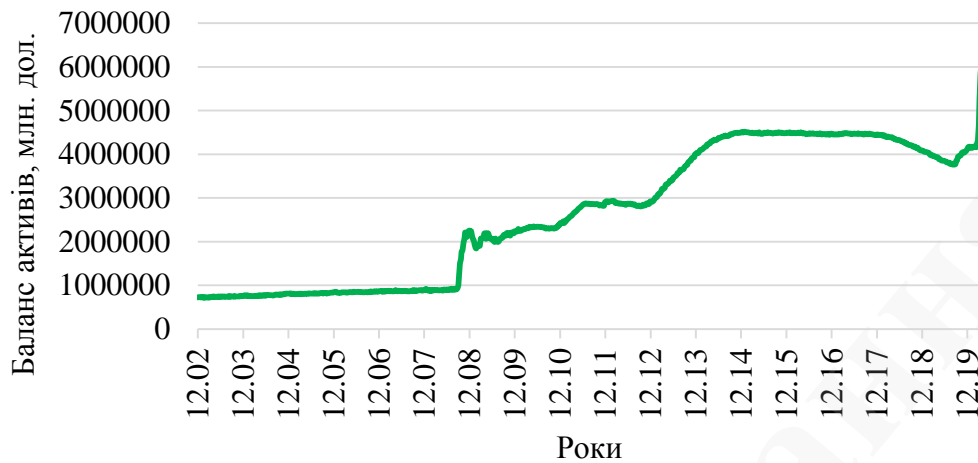

Рис. 9. Загальний баланс активів ФРС США у млн. дол. [27]

Таке зростання активів говорить про те, що ставки за федеральними фондами ФРС США повинні знижуватись (рис. 10) та спред дохідності між 5-річними та 30-ти річними облігаціями (рис. 11) повинні наближатись до нуля. Через великий попит, дохідність облігацій впала до історичного мінімуму, що характеризує рецесію в економіці, а запуск верстата говорить про позачергове кількісне пом'якшення економіки.

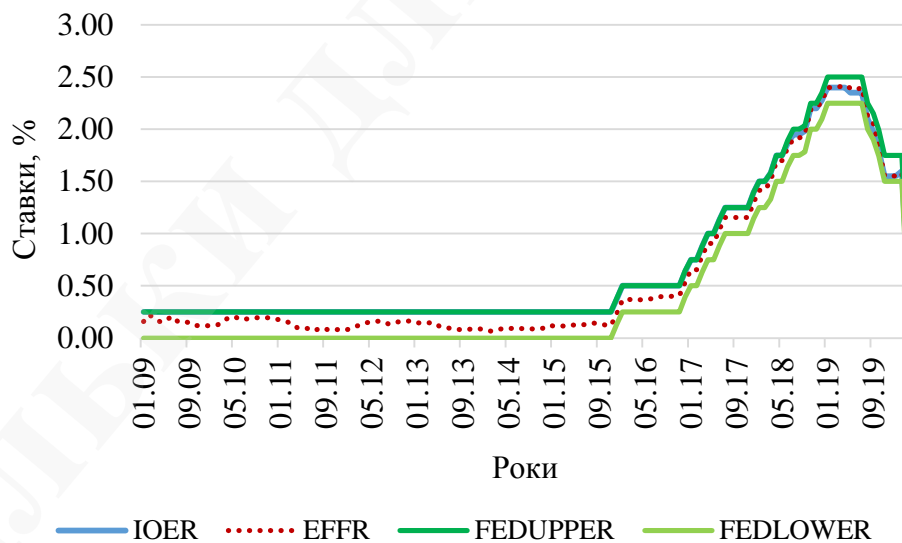

Рис. 10. Ставки за федеральними фондами ФРС США у % [27]: IOER – процентна ставка за надлишковими резервами; EFFR – ефективна ставка федеральних фондів; FEDUPPER – верхня межа ставки за федеральними фондами; FEDLOWER – нижня межа за федеральними фондами

Отже, проаналізувавши світову економічну кон'юнктуру, механізми взаємодії, можна констатувати, що передумови кризи почалися набагато раніше за розширення пандемії коронавірусу «COVID-19» для витрачання коштів на неї.

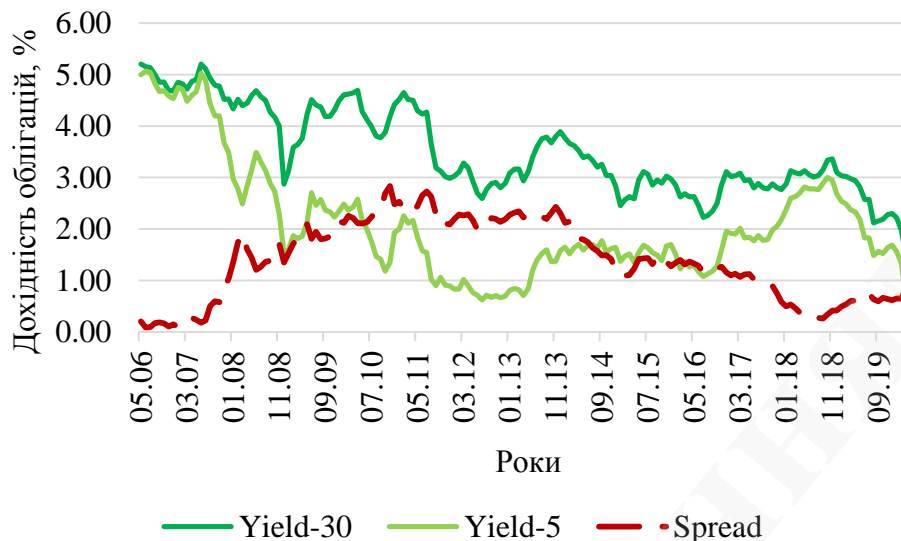

Рис. 11. Дохідність облігацій у % [27]: Yield-30 – 30-ти річних; Yield-5 – п’яти річних; Spread – спред (різниця між ціною купівлі та ціною продажу)

На рис. 11 з 2016 року простежується падіння дохідності облігацій задовго до пандемії, що зумовило ще тоді занурення економіки США в рецесію.

П’ять країн G20 з найбільшими коронавірусними програмами стимулювання:

1. США: 2,3 трлн. дол. (11 % ВВП).
2. Німеччина: 189,3 млрд. дол. (4,9 % ВВП).
3. Китай: 169,7 млрд. дол. (1,2 % ВВП).
4. Канада: 145,4 млрд. дол. (8,4 % ВВП).
5. Австралія: 133,5 млрд. дол. (9,7 % ВВП).

Далі іде Бразилія – 64,7 млрд. дол., Франція – 54,1 млрд. дол., Великобританія – 51,2 млрд. дол., Італія – 27,8 млрд. дол., Індія – 26,4 млрд. дол., Російська Федерація – 24,6 млрд. дол., Саудівська Аравія – 21 млрд. дол., Південна Корея – 13 млрд. дол., Мексика – 9,9 млрд. дол., Японія – 5,2 млрд. дол., Аргентина – 4,45 млрд. дол., Індонезія – 2,2 млрд. дол. [27].

Сполучені Штати застосували пакет стимулів у розмірі 2,3 трлн. дол. – найбільший в історії країни. Європейський центральний банк витратить понад 1 трлн. євро на облігації єврозони протягом наступних дев’яти місяців. Канада гарантувала 2000 доларів США на місяць особам, постраждалим від спалаху коронавірусу. Криза коронавірусу стала потужним нагадуванням про те, що основною політичною та економічною одиницею, як і раніше, залишається національна держава.

Після багатьох тижнів блокувань, загибелі людей та закриття більшої частини світової економіки, радикальна невизначеність все ще залишається найкращою характеристикою цього моменту. Безсумнівно, пандемія призведе до зміни політичної та економічної влади таким чином, що це стане очевидним тільки пізніше.

Необхідно було винести урок стійкості з фінансової кризи 2008 року. Було створено взаємопов’язану фінансову систему, яка здавалася ефективною і, можливо, добре справлялася з невеликими потрясіннями, але вона була системно крихкою. Усі це розуміли, але доки на ній можна було заробляти і не погано, ніхто не хотів

цього визнавати, незважаючи на численні дослідження із проблематики вразливості, недосконалості, розбалансованості та нестійкості [35, 36]. Якби не масові урядові порятунки чи правильніше сказати, масові вливання грошей, система рухнула б, коли луснула бульбашка на ринку нерухомості. Очевидно, цей урок пройшов прямо над нашими головами.

4. Висновки

У результаті проведеного дослідження приходимо до низки висновків, зокрема:

– пандемія «COVID-19» виступила не лише лакмусовим папірцем, але й каталізатором переосмислення сучасних принципів функціонування світової економічної системи;

– на нинішній день докорінної перебудови потребують усталені принципи функціонування світу, які все частіше демонструють неспроможність відповідати викликам часу, а в дечому, особливо в економічному плані, розвиток, у недалекому майбутньому – в нікуди. Оскільки принципи капіталізму, прибутковості та надприбутковості знівельовані практикою хтивості та прагненнями та жагою до матеріального збагачення за будь-яку ціну та без урахування соціальних та моральних питань у багатьох сферах та галузях;

– у сфері міжнародних фінансових відносин зросла хаотичність, непередбачуваність міжнародних потоків капіталів, вкрай загострилися відносини боржників і кредиторів, значно посилилась нестійкість основних ринків капіталу;

– необхідно змінювати і принципи у підходах щодо визначення та порівняння фундаментальних показників ефективності функціонування економіки. Усталеним є при порівнянні, економіко-статистичному аналізі, прогнозуванні брати за основу чисто економічні показники: процентні ставки, дані про резерви, показники зростання у процентах, динаміку ВВП та ін. Однак, маємо визнати, що у різних країнах визначення ВВП відбувається по різному. Доцільно або визначити уніфікований стандартний набір для розрахунку ВВП, або створити щось на зразок фінансового кросс-курсу чи фінансового курсу ВВП (диференційованого коефіцієнту перерахунку) [7];

– реформування потребує фінансовий сектор, а саме зменшення його «бульбашковості» та контроль над самодостатністю; валютно-кредитний – зниження рівня спекулятивності, неефективного кредитування, волатильності, кризовості; коректне врахування всезростаючого сектору віртуальних фінансів та діджиталізації економіки. Докорінного реформування чи переформатування потребують міжнародні фінансові інституції, які вкотре продемонстрували свою неспроможність протидіяти кризовим ситуаціям;

– під час пандемії «COVID-19» ми мали можливість спостерігати ренесанс ефективної ролі держави у вирішенні проблем в умовах пандемії, так званих невизначених чи непередбачуваних умовах. Супроводжувалось це чіткою та швидкою ізоляцією/відмежуванням країн, згадкою про існування кордонів (географічних), про які в Європейському Союзі в останні десятиліття уже здавалось забути;

– корономіку можна вважати перехідним етапом/щаблем до перебудови, а радше реконфігурації світової економіки в широкомасштабній та довгостроковій перспективі. Від побудови нових трансверсальних зв'язків на принципах

взаємопов'язаності Ханна П. [5] зв'язаності світу, реконфігурації галузей (від трансформації до виникнення нових та зникнення деяких існуючих) до формування нової парадигми світового порядку. Нова парадигма має будуватися на цілковито інших принципах, засадах, а головне – з новою філософією організації та сприйняття економіки в цілому.

Економічна система, яку буде будуватися після цієї пандемії, повинна бути менш короткозорою, більш стійкою та більш чутливою до того факту, що економічна глобалізація набагато випередила політичну глобалізацію. Поки це так, країни повинні будуть прагнути до кращого балансу між використанням переваг глобалізації та необхідним ступенем самозабезпеченості.

Література

1. *Worldometers: COVID-19 pandemic.* Available at: <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>
2. Callaway, E. (2020). The race for coronavirus vaccines: a graphical guide. *Nature*, 580 (7805), 576–577. doi: <http://doi.org/10.1038/d41586-020-01221-y>
3. Bell, D., Inozemtsev, V. (2007). *Epokha razobschennosti: Razmyshleniia o mire XXI veka.* Moscow: Tsentr issledovaniia postindustrialnogo obschestva, 304.
4. Fukuyama, F. (2014). *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy.* Farrar, Straus and Giroux, 690.
5. Khanna, P. (2016). *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization.* Random House, 496.
6. Gadzhiev, K. (2010). Mirovoi ekonomicheskii krizis v zerkale sotsiokulturnykh i politiko-kulturnykh transformatsii. *Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia*, 8, 19–31.
7. Lutsyshyn, Z. O. (2008–2009). Suchasna kryza svitovoho finansovoho rynku – ekonomichna bezpretsedentnist chy strukturni prorakhunky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. Seriia: Mizhnarodni vidnosyny*, 2-3, 10–25.
8. Birdsall, N. (2006). Rising Inequality in the New Global Economy. *Voprosy Ekonomiki*, 4, 84–89. doi: <http://doi.org/10.32609/0042-8736-2006-4-84-89>
9. Halchynskyyi, A. S. (2010). *Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia.* Kyiv: «ADEF-Ukraina», 572.
10. Spence, M. (2012). *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World.* Picador Paper, 320.
11. Kravchuk, N. Ya. (2012). *Dyverhentsiia hlobalnogo rozvytku: suchasna paradyhma formuvannia heofinansovoho prostoru.* Kyiv: Znannia, 784.
12. Mozghovyi, O. M., Frolova, T. O., Rudenko-Sudarieva L. V. et. al.; Mozghovyi, O. M. (Ed.) (2017). *Hlobalnyi finansovyi rozvytok: tendentsii, tekhnolohii, rehuliuivannia.* Kyiv: KNEU, 784.
13. *Rimskii klub, iubileinii doklad. Verdikt: «Starii Mir obrechen. Novii Mir neizbezhen!»* (2018). Available at: <https://politcom.org.ua/rimskij-klub-jubilejnyj-doklad-verdik/?fbclid=IwAR35pbBq1VnLTrwk1dryvECjhaDXmPKHk3TRxgDBGnvsUIIBqbZpuslynww>
14. Wallerstein, I. (2001). *The End of the World As We Know It: Social Science for the Twenty-First Century.* Univ Of Minnesota Press, 288.

15. Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society (The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume 1)* Vol. 1. Wiley-Blackwell, 594.
16. Kissinger, H. (2015). *World Order*. Penguin Books, 432.
17. Marks, K., Engels, F. (1959). *K kritike politicheskoi ekonomii. Vol. 13*. Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoi literatury, 805.
18. *GDP Forecast by Country. Statistics from IMF. 2020–2024*. Knoema. Available at: <https://knoema.com/tbocwag/gdp-forecast-by-country-statistics-from-imf-2020-2024?country=United%20States>
19. *U.S. House of Representatives*. Available at: <http://www.house.gov>
20. *The World Bank*. Available at: <http://www.worldbank.org>
21. Iakovets, Iu. V. (2011). *Globalnye ekonomicheskie transformatsii XXI veka*. Moscow: Ekonomika, 384.
22. Mason, P. (2017). *Postcapitalism: A Guide to Our Future*. Farrar, Straus and Giroux, 368.
23. Rapoza, K. (2017). *Tax Haven Cash Rising, Now Equal To At Least 10% Of World GDP*. Forbes. Available at: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/09/15/tax-haven-cash-rising-now-equal-to-at-least-10-of-world-gdp/#5214d1aa70d>
24. *Godovoi otchet MVF 2019*. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2019/eng/assets/pdf/imf-annual-report-2019-ru.pdf>
25. Kravchuk, N. Ya., Lutsyshyn, Z. O. (2015). Systemni determinanty suchasnykh hravitatsiynykh protsesiv u heoekonomichnomu. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 2 (23), 29–49.
26. Lukianenko, D., Poruchnyk, A., Stoliarchuk, Ya. (2010). Hlobalni finansovi dysbalansy ta yikh makroekonomichni naslidky. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, 9 (1), 73–92.
27. *GDP per hour worked*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Available at: <https://data.oecd.org/lprdy/gdp-per-hour-worked.htm>
28. Federal Reserve press release (2020). *Board of Governors of the Federal Reserve System*. Available at: <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/monetary20200315a1.pdf>
29. *Federal Reserve Bank of New York*. Available at: <https://www.newyorkfed.org>
30. *ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP)* (2020). European Central Bank. Available at: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html
31. *What is quantitative easing?* Bank of England. Available at: <https://www.bankofengland.co.uk/monetary-policy/quantitative-easing>
32. *Bank of Japan*. Available at: <https://www.boj.or.jp/en/statistics/index.htm/>
33. *The Central Bank of the Russian Federation*. Available at: <https://www.cbr.ru/eng/>
34. *The People's Bank of China*. Available at: <http://www.pbc.gov.cn/>
35. Lukianenko, D., Mozghovyi, O. (2006). Finansovo-investytsiina asymetriia hlobalnoho ekonomichnoho rozvytku. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy*, 11-12, 3–4.
36. Lutsyshyn, Z. O., Kravchuk, N. Ya. (2014). Svitova valiutna systema u poshukakh invariantiv hlobalnoi finansovoi stabilnosti. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 121 (II), 33–43.